

# TA'LIM JARAYONIDA OTA-ONALARNING ISHTIROKIGA DOIR ILMIY TADQIQOTLAR TASNIFI

*Akramjon Matkarimov*

*Andijon davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası  
professor v.b., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

*E-mail: akramjon14@list.ru*

*tel: +998007703966*

**Annotatsiya:** O'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati umumta'lim maktablaridagi o'quv jarayoni, o'quv dasturlari, metodlar, o'quv adabiyotlari kabi omillar bog'liq. Shuningdek, o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati oilaning iqtisodiy-ijtimoiy holati, oiladagi ta'lim muhiti, ota-onaning ta'limga bo'lgan munosabati kabi ijtimoiy-pedagogik omillarga bog'liq. Maqolada mazkur ijtimoiy-pedagogik omillarga doir ilmiy tadqiqotlar tahlili keltirilgan.

**Kalit so'zlar:** ta'limdagi muvaffaqiyat, oila, ota-ona, ta'limga bo'lgan ijobiy munosabat, oiladagi ta'lim muhiti, ilmiy-pedagogik tadqiqotlar

## КЛАССИФИКАЦИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ВОВЛЕЧЕНИЮ РОДИТЕЛЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

*Акрамжон Маткаримов*

*Андижанский государственный педагогический институт, кафедра  
методики начального образования, и.о. профессора, доктор философии по  
педагогическим наукам (PhD)*

*Электронная почта: akramjon14@list.ru*

*телефон: +998007703966*

**Абстракт:** Успех учащихся в образовании зависит от таких факторов, как учебный процесс, образовательные программы, методика, учебная литература в общеобразовательных школах. Также успехи учащихся в образовании зависят от социально-педагогический факторов, таких как экономический и социальный статус семьи, образовательная среда в семье, отношение родителей к образованию. В статье представлен анализ научных исследований этих социально-педагогический факторов.

**Ключевые слова:** образовательная успешность, семья, родители, положительное отношение к образованию, образовательная среда в семье,

научно-педагогический исследования.

## CLASSIFICATION OF SCIENTIFIC RESEARCH ON PARENTAL INVOLVEMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

*Akramjon Matkarimov*

*Acting Professor, Department of Primary Education Methodology, Andijan State Pedagogical Institute, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

*E-mail: akramjon14@list.ru*

*tel: +998007703966*

**Abstract:** The success of in education depends on factors such as the educational process, educational programs, methods, and educational literature in secondary schools. Also, the success of students in education depends on socio-pedagogical factors, such as the economic and social status of the family, the educational environment in the family, and the attitude of parents towards education. The article presents an analysis of scientific research on these socio-pedagogical factors.

**Key words:** international assessment research, pedagogical research, family, parents, educational environment, school.

PISA, PILS, TIMMS kabi xalqaro baholash tadqiqotlari natijalari va ularning turli davlatlardagi ilmiy tahlili asosida o'quvchilarning ijtimoiy kelib chiqishi ularning ta'limdagi muvaffaqiyati bilan chambarchas bog'liqligini, milliy ta'lim tizimi samaradorligi uning ijtimoiy jihatlarini hisobga olinishi va doimiy ravishda ta'lim tizimiga doir muammolar bilan birgalikda ijtimoiy masalalarni ham o'rganib borishni taqozo etishini yaqqol ko'rsatadi. Ta'limdagi ijtimoiy tengsizlikning sabablari xilma-xil va murakkab tushunchadir. Milliy ta'lim tizimi sohasiga doir ta'lim siyosati bu kabi ijtimoiy masalalarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega, ammo bu barcha ijtimoiy muammolarni hal qilinishida yagona yechim bo'la olmaydi. Ta'limga doir ijtimoiy muammolar umumta'lim maktablarining jamiyatning boshqa institutlari bilan hamkorligi, o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish, jamiyatdagi iqtisodiy resurslarni taqsimoti hamda ta'limni moliyalashtirish, ta'limning ahamiyatini qadriyatlar darajasiga kotarililganligi kabi masalalar bilan o'rganish barobarida ijtimoiy masalalar hal bo'lib boradi. Ta'lim sohasidagi

vazirliklar, boshqarmalar ta'lim muammolarini barchasini hal qiluvchi yagona institut deb qaramaslik lozim bo'ladi.

Pedagogik amaliyotda xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga tadbiq etish samaradorligi jamiyatdagi ijtimoiy rivojlanish tendentsiyalari o'rganilganligi hamda shu jihatlarni hisobga olgan holda ta'limdagi islohotlarni rejalashtirish bilan uzviy bog'liq. Xalqaro baholash tadqiqotlarida o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatini ta'minlashning ijtimoiy aspektlari ilmiy asoslangan mezonlar asosida baholanadi. Mazkur mezonlarga quyidagilar kiradi: o'quvchining ijtimoiy kelib chiqishi; ta'lim olishning o'z hayotidagi ahamiyati tushunishliligi; „umumta'lim muassasasi-oila hamkorlik mexanizmi“ning samaradorligi; oilalarda ta'limiy qadriyatlarning rivojlanganligi; ijtimoiy, akademik va madaniy resurslarning mavjudligi va ulardan foydalanishning mavjud holati[9. 4].

Ota-onalar farzandlarini ta'limdagi muvaffaqiyatini ta'minlash uchun maqbul shart-sharoit bilan ta'minlash vazifasi umue'rirof etilgan qadriyat, burch hamda vazifa sifatida qaraladi. Ota-onalarning mazkur vazifani professional darajada bajarishini qo'llab-quvvatlash ijtimoiy-pedagogik zarurat hisoblanadi. Pedagogik amaliyotda ilmiy jihatdan asoslangan hamda „ota-onalik kompetentsiya“sini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim dasturlari, ijtimoiy loyihalarga ehtiyoj mavjud. Shuningdek, barcha ta'lim muassasalarida ota-onalar bilan konstruktiv va muloqotga yo'naltirilgan hamkorlik, ota-onalar bilan ishlashning miqdor va sifat jihatdan rivojlantirish uchun ko'proq ijtimoiy-pedagogik faoliyat zarurat ekanligini anglatadi.

Xalqaro o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlardan savodxonligini baholovchi TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) tadqiqoti xisobotida quyidagi xulosaviy fikr keltirilgan: o'quvchilarning tadqiqotda berilgan topshiriqlarni bajarishdagi farqning 20-25 foizi o'quvchilar oilasining ijtimoiy kelib chiqish xususiyatlari bilan izohlanadi [7. 12]. Oilaning ta'lim tizimining samaradorligini ta'minlashdagi ahamiyati umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasi, o'qituvchilar malakasi yoki maktablarning boshqaruv mustaqilligi kabi masalalardan ahamiyati ekanligini anglash mumkin bo'ladi. Boshqa bir ilmiy tadqiqotda esa o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarning uchdan ikki

qismi oila bilan bog‘liq, uchdan bir qismi esa maktab bilan bog‘liq omillar ekanligi tadqiq etilgan. Mazkur ikki ilmiy tadqiqot natijalari ko‘plab bahsli fikrlarni yuzaga keltiradi. Jumladan, “sifatli” maktab tizimi qanday bo‘lish kerak ekanligi, ota-onalarning ta’limga bo‘lgan munosabatlarining mavjud holatining kelib chiqish sabablari va oqibatlari haqida savollarni muhokama qilish ijtimoiy-pedagogik zarurat ekanligini ko‘rsatadi.

Jamiyatda o‘quvchilarning ta’limdagi muvaffaqiyati umumta’lim maktablariga bog‘liq degan fikr shakllangan bo‘lsa-da, xalqaro baholash tadqiqotlari hamda ilmiy tadqiqotlar oilaning, ota-onanning roli ko‘proq ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatib o‘tadi. Ilmiy tadqiqotlar oila va ota-onaning roli zamonlar alamashiuvini ta’sirida ham o‘zgarmaganligini ko‘rsatadi. 1960-yilda Coleman va boshqalarning “Ta’lim olishdagi imkoniyatlar tengligi” [2.19] hamda Ploudenning 1967 yildagi “Bolalar va ularning boshlang‘ich maktablari” [10. 204] deb nomlangan tadqiqot ishlarida oiladagi ta’limga doir faoliyatning to‘g‘ri tashkil etish, oiladagi ijtimoiy, madaniy hamda akademik resurslarning muhim ekanligini ko‘rsatib o‘tadi. Mazkur tadqiqot ishlarida o‘quvchilarning ta’limdagi muvaffaqiyatining deyarli 50% oila ulushiga to‘g‘ri kelishi keltirib o‘tilgan. Yana bir ilmiy tadqiqot ishida oilada farzandlarning ta’lim olishga bo‘lgan sharoitlarning ta’siri maktab, o‘qituvchilar, o‘quv va uslubiy jarayonlar ta’siridan ko‘ra ko‘proq ekanligini ta’kidlab o‘tadi. O‘tkazilgan ilmiy tadqiqot o‘quvchilarning oila tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi, ularning genetik xususiyatlaridan ham ko‘proq ta’sirga ega ekanligini ta’kidlab o‘tadi [4.147]. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarning ta’limdagi muvaffaqiyatini genetik xususiyatlar bilan qat’iy bo‘glamaslik kerak, degan xulosaga olib keladi.

Oila, maktabgacha ta’lim muassasasi va maktabning bolaning rivojlanishi va ta’limdagi muvaffaqiyatini baholashga doir umumlashtirilgan ilmiy tadqiqot 2005 yilda Titze, Rossbach va Grener [12.169] tomonidan o‘tkazilgan. Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta’lim tashkilotining bolaning rivojlanishiga ta’siri oiladagi muhitning ta’siriga nisbatan kam ekanligi tadqiq etilgan. Bolaning maktabga kirishdan oldingi rivojlanish dispersiyasining 6,3% dan 21,9% gacha bo‘lganligi oiladagi ta’limiy muhitning ta’siri bilan izohlanadi. 3,6% dan 8,4 %gacha esa maktabgacha ta’lim

tashkiloti hissasiga to'g'ri keladi. Bolaning rivojlanishidagi oila va maktab ulushi boshlang'ich ta'limda, ikkinchi sinfining so'ngida ham deyarli o'zgarishsiz qolgan.

O'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatini baholash hamda unga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashda turli tadqiqot metodlaridan foydalaniladi. Shunday tadqiqot metodlaridan beri komparativistik metod hisoblanib, maktab va uyda ta'lim (homeschooling)ni qiyosiy tadqiq qilingan. Uyda ta'lim (homeschooling) sharoitida o'qigan o'quvchilar maktabda o'qiyotgan tengdoshlari bilan ta'limdagi muvaffaqiyati teng, ba'zi natijalar bo'yicha esa uyda ta'limning ustunlik jihatlari yaqqol sezilib turiladi. Ilmiy tadqiqot uyda ta'lim olish qarorini avvalambor ziyoli ota-onalar qabul qilganligi, ularning moliyaviy jihatdan mustaqil, "ota-onalik kompetentsiyasi" yuqori darajada rivojlangan, farzandi uchun har tomonlama o'rnatib bo'ladigan ota-onalar ekanligini ko'rsatadi [1.43].

An'anaviy maktab o'quvchilari va uyda ta'lim olgan o'quvchilarning oliy ta'lim muassasalarida o'qishini davom ettirishi statistik jihatdan teng nisbatga ega[3.49]. Yana bir ilmiy tadqiqotda an'anaviy maktab o'quvchilari va uyda ta'lim olganlarning ijtimoiy kompetentsiyalarini rivojlanganligi qiyosiy tahlil qilingan. Uyda ta'lim (homeschooling) olgan o'quvchilarda ijtimoiy kompetentsiyalarning rivojlanganligi qoniqarli darajada ekanligini ko'rsatgan. Garchi bu o'quvchilar o'z tengdoshlari bilan muloqotda bo'lmasa ham, ular turli yoshdagi insonlar muloqot qilishda muammoli vaziyatlar yuzaga kelmagan. Shuningdek, ular urli fikr va dunyoqarashga ega insonlar bilan hamkorlik qilish natijasida ular muloqot va ijtimoiy tajribalar to'planib borgan[6.119]. Bir necha yildirki Amerika Qo'shma Shtatlarda ta'lim sohasida yangi an'analar rivojlanib kelmoqda. Ko'plab ota-onalar farzandlarini maktabga yubormasdan, uyda o'qish (homeschooling) ommalashib bormoqda. Amerika Qo'shma Shtatlari Milliy tadqiqot instituti tomonidan maktab yoshidagi o'quvchilarning 5, 56 % (3,1 million) 2021-2022 o'quv yilida uyda ta'lim (homeschooling) bilan qamrab olingan[8.24]. Shuningdek, bu raqamning yildan yilga ortib borayotgani va buning 7 % dan 15 % gacha bo'lishi tahmin qilinadi.

Ta'lim va tarbiya oilalarda qadriyat darajasiga ko'tarilgandagina oiladagi farzandlarning har tomonlama kamol topishiga erishiladi. Ko'plab oilalarda tarbiya

qadriyat darajasiga ko'tarilgan bo'lsada, ta'lim ba'zi holatlarda e'tibordan chetda qoladi. Bu esa farzandining til, aqliy rivojlanishi, o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini rivojlanishida muammolarni keltirib chiqaradi. Natijada ularda o'qishga (savodxonlikka) intilish hamda ta'lim orqali ijobiy natijalarga erishish motivatsiyasi kamayib boradi.

Xalqaro baholash tadqiqotlari keng qamrovli bo'lib, ishtirokchi davlatlarga milliy ta'lim negizida ko'plab ilmiy tadqiqotlar o'tkazish uchun statistik ma'lumotlar taqdim etadi. Ilmiy tadqiqotlarning metodologiyasidan kuzatish mumkinki, asosan komparativistik metod keng qo'llaniladi. Shuningdek, matematik-statistik tahlil metodi ham keng tarqalgan. Adabiyotlar tahlili esa mavjud xisobotlar, me'yoriy hujjatlar hamda shu sohadagi ilmiy tadqiqotlar o'rganish natijasida ilmiy xulosalar shakllantirishga asos bo'ladi.

O'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati yuqori ko'rsakichga ega emasligi, milliy ta'lim tizimi va oila hamkorligiga doir muammolarni yetarli darajada hal qilinmaganligi bilan izohlanadi. Bu masala milliy ta'lim tizimining siyosiy maqsadi sifatida shakllanishi zarur. Shuningdek, jamiyatda oilalarning rivojlanishi oila joylashgan hudud bilan ko'p jihatdan bog'liqligini hisobga olgan holda kommunal siyosatning aniq maqsadga yo'naltirilgan va hududda yashovchi aholi talab va istaklari asosida shakllantirilgan chora-tadbirlarning samarali tadbiriq etish bilan ham bog'liq. Umumiy holatda milliy ta'lim tizimi, mahalliy o'z-o'zini boshqarish tizimi hamda pedagog olimlar hamkorligida oilaning ta'limiy-tarbiyaviy funktsiyasini rivojlantirish uchun umummilliy dasturlar ishlab chiqishi lozim bo'ladi. Oiladagi ta'lim va tarbiya jarayoniga ko'maklashish hududdagi oilalar bilan ishlash muassasalari, kattalar ta'limi markazlari, yoshlar markazlari, bolalar bog'chalari, maktablar, diniy tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi. Pedagogik kuzatishlar dunyodagi deyarli barcha davlatlarda maktabdan tashqari vaqtda oiladan ko'ra boshqa muassasalarda o'tkazish tendentsiyasini kuzatish mumkin.

Oiladagi ta'lim muhit bilan bog'liq muammolardan biri ota-onalarning pedagogik kompetentsiyalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, jamiyatda farzand tarbiyasi va ta'limi bo'yicha professional ta'lim dasturlarining kamligi yoki

ularning mazmun jihatdan sifat darajasi qoniqarli emasligidir. Buning natijasida ota-onalar internet tarmog'i orqali, o'z tanishlari orqali tajriba almashish orqali istagan ma'lumotlarini topishga harakat qiladi. Yana bir jihati oiladagi ta'lim muhitini rivojlantirishga doir ma'lumotlar oiladagi tarbiyaviy muhitni rivojlantirishga qaratilgan ma'lumotlarga nisbatan kamroq uchraydi. Ota-onalarning pedagogik kompetentsiyalarini rivojlantirish institutsional va professional yondashuvni taqozo etadi.

Boshqa tomondan ota-onalarning ko'p vaqtini mehnat faoliyati bilan o'tkazishi, farzandlari uchun kam vaqt ajratishi ta'lim tizimi oldiga yangidan yangi vazifalarni yuklamoqda. Bolalar va o'smirlarni bo'sh vaqtlarini samarali tashkil etish va bu orqali ularning ta'limdagi muvaffaqiyatini ta'minlash davlat siyosati darajasida hal qilinishi lozim bo'lgan vazifalar qatoriga kiradi. Jumladan, maktablarda asosiy dars mashg'ulotlardan so'ng uy vazifalarini tayyorlash va ma'lum bir dastur asosida qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish, shu maqsadda professional kadrlarni tayyorlash, hududdagi barcha oilalar vaziyatidan kelib chiqqan holda oilalarni qo'llab-quvvatlash dasturlar va loyihalar shakllanishi shular jumlasidandir.

Oila muhitida ota-onalar farzandlarini ilk yoshidan boshlab ularning rivojlanishi bilan intensiv tarzda shug'ullanadilar. Maktabga qabul qilish vaqtida barcha bolalarda deyarli aqliy rivojlanish holati nisbatan teng bo'lsada, ularda ta'limga bo'lgan motivatsiya o'rtasidagi farq sezilarli katta bo'ladi. Oilada shakllangan ijobiy ta'lim muhitida katta bo'lgan bola maktabdagi ta'lim muhitiga oson moslashadi, o'qituvchi tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Ta'limiy muhit qoniqarli darajada shakllanmagan oilada ulg'aygan bolada bohsqa tengdoshlariga nisbatan ta'limga motivatsiyasi yetarli bo'lmaganligi o'qituvchi uchun individual tartibda qo'llab-quvvatlashni taqozo etadi. Sinfdagi o'quvchilarning oilalaridagi ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatlar o'rtasidagi farq yillar davomida ularning o'zlashtirishi hamda muvaffaqiyati o'rtasidagi farq bilan izohlanadi[6. 119]. O'quvchilarning o'smirlik davrida ularning bilim va qobiliyatlaridagi farqlar kattalashib, qat'iylashib boradi. Oilalardagi „ta'lim muhitining zaifligi“ oilaning moliyaviy, ijtimoiy-iqtisodiy kapitali bilan bog'liq omil sifatida baholanadi.

Oiladagi ta'lim muhitini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat institutsionallashtirilgan holda quyidagi ta'lim xizmatlarini ko'rsatishi maqsadga muvofiq:

- Ota-onalar uchun kurslar, ma'ruzalar, oilalar uchrashuvi;
- Ota-onalar tashabbuslari asosida shakllantirilgan ta'limiy ahamiyatga ega tadbirlar (sayohatlar, uchrashuvlar, loyihalar va boshqalar);
- Turli tashkilot, muassasalar hamkorligidagi tadbirlar (tibbiyot muassasalari, mahalla va oilalar hamkorligi);
- O'z-o'ziga yordam ko'rsatishga yo'naltirilgan maslahat berish va qo'llab quvvatlashga yo'naltirilgan tashkilotlar;
- Ommaviy axborot- vositalari, gazeta va jurnallar, flayerlar orqali oilalarni qo'llab-quvvatlovchi media tashkilotlar[11.156].

PISA xalqaro baholash tadqiqotida o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy omillari keng tadqiq qilinadi. Ota-onasi oliy ta'lim muassasasini yakunlagan (akademik darjasi) o'quvchilarning oliy ta'limda o'qishini davom ettirish holati ota-onasi oliy ma'lumotga ega bo'lmagan tengdoshlariga nisbatan to'rt barobar yuqori ekanligini ko'rsatgan. Yana bir muhim jihati maktabda eng yaxshi natijalarga erishgan, ota-onasi oliy ma'lumotli bo'lmagan o'quvchilar maktabni yakunlash bilan ham hayotda muvaffaqiyatli kar'yera qilishga qiyinalishi, o'zini yuqori natijalar uchun munosib ko'rmasligi kabi ijtimoiy-psixologik jihatlar ilmiy tadqiqotda tahlil qilingan. Shuningdek, ota-onalarning ta'lim tizimi va qonunchiligiga doir bilimlarining yetishmasligi farzandlarining ta'limdagi muvaffaqiyatsizligiga sabab bo'ladi[9.127].

Globallashib borayotgan davrda har bir davlat yosh avlodning kognitiv resurslaridan to'laqonli foydalana olgandagina raqobatbardosh bo'lib qolishi mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning qobiliyati, iqtidorini maqsadli yo'naltirib jamiyatda faol fuqoroga aylantirish umummilliy vazifa sifatida o'z aksini topishi kerak bo'ladi. Shu nuqtai nazaridan qaraganda oilaning roli ikki jihat bilan tavsiflanadi: oilalar tizimli ravishda qo'llab-quvvatlanishi lozim; oilada

farzandlarning ta'lim va tarbiya olishi professional jihatdan qo'llab-quvvatlovchi tizimni shakllantirish lozim.

### **ADABIYOTLAR**

1. Burns, J.: The Correlational Relationship between Homeschooling Demographics and High Test Scores. Manuskript 1999, <http://searcher.eric.org/ericdc/ED439141.htm>
2. Coleman, James S. "Equality of educational opportunity." Integrated education 6.5 (1968): 19-28.
3. Eric Development Team: Homeschooling. ERIC Digest ED457539, 2001, <http://searcher.eric.org/ericdc/ED457539.htm>
4. Fraser, B.J. et al.: Syntheses of Educational Productivity Research. International Journal of Educational Research 1987, 11, S. 147-251
5. Krumm, V.: Schulleistung – auch eine Leistung der Eltern. Die heimliche und die offene Zusammenarbeit von Eltern und Lehrern und wie sie verbessert werden kann. In: Specht, W./Thonhauser, J. (Hrsg.): Schulqualität. Innsbruck 1995, p. 256-290
6. Krumm, V.: Über die Vernachlässigung der Eltern durch Lehrer und Erziehungswissenschaft – Plädoyer für eine veränderte Rolle der Lehrer bei der Erziehung der Kinder. Zeitschrift für Pädagogik 1996, Sonderheft 34, S. 119-140
7. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Goh, S., & Cotter, K. (Eds.) (2016). TIMSS 2015 Encyclopedia: Education Policy and Curriculum in Mathematics and Science. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/encyclopedia/>
8. National Center for Educational Statistics: 1.1 Million Homeschooled Students in the United States in 2003. Issue Brief NCES 2004-115, 2004

9. OECD (2019), PISA 2018 Ergebnisse (Band I): Was Schülerinnen und Schüler wissen und können, PISA, wbv Media, Bielefeld, <https://doi.org/10.1787/1da50379-de>
10. Plowden, B. (Hrsg.): Children and Their Primary Schools. London 1967
11. Textor, M.R.: Die Bildungsfunktion der Familie stärken: Neue Aufgabe der Familienbildung, Kindergärten und Schulen? Nachrichtendienst des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge 2005, 85 (5), S. 155-159
12. Tietze, W./Roßbach, H.-G./Grenner, K.: Kinder von 4 bis 8 Jahren. Zur Qualität der Erziehung und Bildung in Kindergarten, Grundschule und Familie. Weinheim 2005